

KOMPARÁCIA VNÍMANIA PREFEROVANEJ A AKTUÁLNEJ SOCIÁLNEJ KLÍMY V TRIEDACH STREDNÝCH ODBORNÝCH UČILÍŠŤ PRI REEDUKAČNÝCH DOMOVOCH PRE MLÁDEŽ

Jarmila Žolnová

Abstrakt

Príspevok prezentuje výsledky skúmania rozdielov vo vnímaní preferovanej a aktuálnej sociálnej klímy v triedach stredných odborných učilíšť pri reedukačných domovoch pre mládež a stredných odborných učilíšť bežného typu. Ukázalo sa, že učni majú vyššie očakávania v jednotlivých zložkách klímy, ako je ich aktuálne hodnotenie.

Kľúčové slová

Sociálna klíma triedy, preferovaná, aktuálna sociálna klíma, reedukačný domov pre mládež, stredné odborné učilište.

Abstract

A comparison of the perception of the ideal and the real social climate at vocational schools in re-educational institutions for adolescents

The paper presents results of a study examining the differences in perception of the ideal and the real social climate at vocational schools in re-educational institutions for adolescents and at common vocational schools. Results indicate that pupils have higher expectations about the properties of individual components of the social climate. This is because they not always evaluate the existing climate favourably.

Key words

Social climate in classrooms, ideal and real social climate, re-educational facilities, vocational schools.

Školská trieda je po rodine druhá najvýznamnejšia sociálna skupina, prostredníctvom ktorej sa za pomoci výchovno-vzdelávacieho procesu realizuje socializácia mladého človeka. Okrem formálnych vzťahov v triede, ktoré sú dané organizáciou triedy a rozdelením rolí v nej (napr. učiteľ má nad učňami prevahu svojim vzdelaním, informovanosťou i celou osobnosťou), sa v triede vytvárajú i neformálne, osobné výberové vzťahy na úrovni učen – učen, i na úrovni učiteľ – učen (Kačáni a kol., 1999). Tieto osobné vzťahy, ktoré sú výrazom sympatií a blízkosti, tvoria zložitú sieť. Neformálne skupiny učňov môžu edukačnú prácu pedagógov tak podporovať, ako aj sťažovať. Učiteľ svoju činnosť musí postaviť na najhlbšom poznaní každého učňa ako individua i ako člena sociálnej skupiny. Prostredie triedy je súborom vonkajších a vnútorných podmienok, ktoré ovplyvňujú edukačný proces. Trieda je založená na interakcii dvoch generácií dospelých a detí alebo mládeže, v ktorej každý účastník je subjektom doterajších skúseností, poznatkov, hodnôt. Pôsobením vonkajších podmienok sa ďalej rozvíja a formuje. Subjektívno-objektívne vzťahy tvoria neustálu existenčnú základňu výchovy. Učiteľ stredného odborného učilišťa sa na vyučovaní stretáva s učňami, ktorí sa navzájom líšia schopnosťami, záujmami, osobnostnými vlastnosťami, sociálnym a výchovným zázemím. Učiteľ v reedukačnom procese musí počítať s faktorom, že popri porušenom vzťahu k spoločnosti majú uční narušený aj vzťah k vzdelaniu. Učiteľ má vnímať učňa nielen ako objekt svojho pôsobenia, ale „vychovávaný“ má mať šancu byť v tomto procese subjektom pôsobenia (Stankowski, 2003). Inými slovami, osobnosť učňa sa bude nachádzať v situáciách voľby medzi identifikáciou so sociálnym vplyvom a izoláciou, alebo bude bojovať s niektorým z nich. Takáto zdanlivo protichodná pozícia osobnosti ako objektu nesie v sebe aj charakteristiku subjektu socializácie. Učen vo vekovom rozpätí 16–18 rokov je nositeľom bohatých sociálnych skúseností a začína chápať seba v kontexte určitého spôsobu života. Učiteľ na základe týchto informácií môže kompetentne rozhodnúť o praktických opatreniach usmerňujúcich jeho optimálny vývin. Vplyv učiteľa na rozvoj osobnosti učňa nie je izolovaným procesom, ale prebieha v triede i v prostredí reedukačného domova.

Klíma i atmosféra sú javy, ktoré vyjadrujú niečo nehmatateľné, niečo, v čom sa pohybujeme, cítime, vníname.

Podľa Antona Furmana (1998) pojem klíma vyjadruje súhrn všetkých premenných prostredia, ktoré svojou povahou klímu vytvárajú a zároveň ju ovplyvňujú.

Helena Grecmanová (2003, s. 17) vysvetľuje klímu ako „...odraz objektívnej reality v našom subjektívnom vnímaní, prežívaní a hodnotení“.

Payne a Pheysey opisujú klímu ako: ...odraz obsahu a zdrojov zvyčajných hodnôt, postojov, noriem, správania a pocitov člena sociálneho systému“ (In Gruneberg, Wall, 1984).

Podľa Fishera (In Kolář, 2003) je klíma subjektívnym produktom pôsobenia sociálneho prostredia na žiakov a učiteľov. Klímu vytvárajú všetci v triede svojím konaním a správaním.

Jan Lašek (2001, s. 63) hovorí o klíme triedy ako „...o trvalejšom sociálnom a emocionálnom naladení žiakov a učiteľov vo vzájomnej interakcii“. Chápe ju ako „jav sociálny, skupinový, ktorý je viazaný recipročne na svojich tvorcov, je nimi vytváraný a zároveň na ne pôsobí“. Obsahové hľadisko klímy triedy zahŕňa vnímanie, postoje, hodnotenie, reagovanie na všetko, čo sa v triede odohráva alebo sa už stalo, alebo aj to, čo sa očakáva, že sa odohrá.

Domnievame sa súhlasne s Helenou Grecmanovou (2003), Jiřím Marešom a Jarom Krivohlavým (1995), že ide o zovšeobecnenie postojov, vnímania procesov tých, ktorí sú priamymi účastníkmi edukačného procesu.

Časové hľadisko vyjadruje, že ide o jav dlhodobý, typický pre určitú triedu niekoľko mesiacov až rokov pri zachovaní približne rovnakých podmienok.

Podľa nášho názoru **klíma triedy** je subjektívny odraz vnímania, prežívania a hodnotenia dlhodobých vzťahov v triede všetkými jej aktérmi. Je to stav, ale i proces, ktorý sa vytvára v edukačných i v reedukačných procesoch školskej triedy a ktorý spätne ovplyvňuje procesy v triede. Klímu triedy chápeme ako cieľ i ako prostriedok na dosiahnutie výchovno-vzdelávacích cieľov.

Jiří Mareš a Jan Lašek (2003) pre užšie poznanie rozsahu zvláštností triedy odporúčajú používať termíny vyjadrujúce sociálnopsychologický rozmer. Sú to sociálna klíma a sociálna atmosféra, pričom pre základné rozlíšenie oboch terminov dôležitú úlohu zohráva dimenzia času a dimenzia premenlivosti vzťahov.

Atmosféra triedy sa používa v najužšom zmysle ako krátkodobé, situačne podmienené sociálne a emočné naladenie v triede celou skupinou žiakov alebo niektorými jej členmi, ktoré sa môže v priebehu jednej vyučovacej hodiny meniť podľa okolností (pred písomnou prácou, pri riešení nepredvídateľnej konfliktnej situácie, po príchode inšpekcie do triedy atď.). Ide o situácie, ktoré nie sú súčasťou každodenného edukačného procesu.

Klímu triedy vytvárajú jej **aktéri**. Helena Grecmanová (2003) a Teodor Kollárik (1999) za aktérov klímy triedy považujú všetkých žiakov, ktorí navštevujú danú triedu, a učiteľov vyučujúcich v triede.

Anton Furman (1997/1998) píše, že ak učiteľ skúma vnímanie klímy triedy u každého žiaka zvlášť, hovoríme o individuálnej úrovni klímy.

Z praxe v reedukačnom domove vieme povedať, že aj jeden žiak s ťažkými poruchami správania dokáže ovplyvniť a meniť klímu triedy negatívnym smerom. Túto problematiku ovplyvňovania klímy triedy jedným aktérom nemáme u nás zatiaľ preskúmanú a vedecky podloženú.

Aktéri klímy vstupujú do triedy s rozdielnym statusom, postojom a skúsenosťami z doterajšieho rodinného a školského prostredia. Prostredníctvom sociálneho života v triede môže dochádzať k zmenám sociálneho statusu, k zmenám rolí, k upevňovaniu a vytváraniu nových sociálnych a psychických potrieb. Individuálne danosti aktérov a aktuálne prežívanie života v triede sú determinantami klímy triedy. „Sú relatívne svojbytné, ovplyvňujú vznik, podobu a účinky klímy.“ (Lašek, 2001, s. 60)

Podľa Jana Laška (2001) determinantami triedy sú:
zvláštnosti žiakov: žiak ako individuálna osobnosť a žiak ako člen triedy
zvláštnosti učiteľov: učiteľ ako individuálna osobnosť a štýl jeho výučby
zvláštnosti triedy: vzťah učiteľ a trieda, žiaci ako celok, skupiny v triede.

Najmenšími časťami klímy triedy sú **zložky**, ktoré vytvárajú zložitú štruktúru. V rámci štruktúry klímy triedy dochádza k ich zoskupovaniu do dimenzií. Podľa toho, ako silne alebo slabo determinanty na seba pôsobia, vytvárajú kvalitu a kvantitu dimenzií.

Moos (In Glover, Coleman, 2005) vymedzuje tri dimenzie klímy triedy. Je to dimenzia osobného rastu alebo cieľová orientácia, dimenzia vzťahová a dimenzia udržiavania a zmeny systému.

Zostavenie dimenzií a ich obsahové naplnenie zložkami závisí od toho, aký výskumný alebo diagnostický dotazník si zostavi výskumník alebo učiteľ. Školská trieda je skupinou, v ktorej sa utvárajú a formujú funkčné a neformálne vzťahy.

Špecifikom triednej skupiny je jej premena v kolektív, ktorý sa vyznačuje dobrou vnútornou organizovanosťou, spolupracou, zodpovednosťou (Vízdal, 1988).

Podľa Tucmana (In Lovaš, 1997) správanie v skupine je produktívne, riešia sa problémy, plnia sa úlohy, vzťahy sú stabilizované a dosahuje sa optimálny výkon. Učni sú zaujatí školskou prácou, sú jasne stanovené a plnené pravidlá správania sa a vysoko hodnotia pomoc učiteľa (Lašek, 2001). Môžeme povedať, že takáto skupina sa vyvíja progresívnym smerom, medzi učiteľom a učňom je dobrý vzťah. Vývin skupiny môže mať aj regresívny charakter. Vtedy sú vzťahy

narušené, dochádza k častým konfliktom, prevláda napätie, vzdor, nedisciplinovanosť učňov. Komunikácia v triede medzi aktérmi klímy určuje dynamiku triedneho systému. Učiteľ prostredníctvom komunikácie prináša do triedy vyučovací obsah, realizuje vyučovacie metódy. Okrem symetrických vzťahov sa medzi učiteľom a žiakmi vytvárajú asymetrické vzťahy. V asymetrickom vzťahu môže učiteľ rozhodovať o tom, s kým, o čom a akým spôsobom bude komunikovať. Už len uprednostňovanie niektorých žiakov, spôsob komunikácie (výška tónu, hlasnosť, mimika tváre), hodnotenie žiaka odráža postoj k nemu. To sa deje často pred celou triedou. Učiteľ je vnímaný a hodnotený všetkými žiakmi a takto sa vytvára celá sieť vzťahov.

Aby sa v triede mohli realizovať výchovno-vzdelávacie a reedukačné ciele, je potrebné, aby boli jasne a stručne stanovené pravidlá správania sa. Ich zostavovateľmi majú byť učители a žiaci. Učiteľ vystupuje v role koordinátora a organizátora. Podľa Stanislava Bendla (2004) učiteľ pri ich zostavovaní má rešpektovať zásadu optimizmu, cieľavedomosti, zrozumiteľnosti, úprimnosti, dôslednosti, jednotnosti, trpezlivosti a orientácie na kladné vlastnosti žiakov.

Dodržiavať poriadok v triede napomáhajú aj komunikačné pravidlá (Gavora, 2003). Autokratické pravidlá komunikácie stavajú žiaka do roly čakateľa, pasívneho prijímateľa informácií. Žiaci sa v tichosti spájajú do skupín a s učiteľom bojujú o moc. Hľadajú stratégie, ako narušiť priebeh vyučovania, vyviesť učiteľa z miery. Autokratický učiteľ má iné pravidlá pre žiakov a iné pre seba. Môže si vziať slovo kedykoľvek, hovoriť, s kým chce, zvoliť si tému, a žiak môže hovoriť, len keď dostane slovo, o tom, čo má určené, a s kým má určené. Liberálne komunikačné pravidlá umožňujú žiakovi zvoliť si tému učiva na základe dohody s učiteľom, môže odbočiť od témy, môže viesť diskusiu, odložiť odpoveď. Ako ďalej Peter Gavora uvádza, učiteľ môže používať oba typy komunikačných pravidiel, a to podľa momentálnej situácie v triede a podľa charakteru organizačnej formy vyučovania. Pri hromadnom vyučovaní odporúča autor používať autokratické pravidlá a pri skupinovej forme práce odporúča používať liberálne pravidlá komunikácie.

Učiteľ v reedukačnom prostredí triedy oveľa častejšie ako učiteľ v tradičnej triede vystupuje v role pomáhajúceho učiteľa. Ide o pomoc pri adaptácii žiaka na prostredie reedukačného domova a školy, pomoc pri doučovaní, pri riešení osobných a skupinových konfliktov v triede. Túto rolu si musí učiteľ „budovať“ svojím pozitívnym prístupom k žiakovi, ktorý ho bude ako takého vnímať a dôverovať mu. V humanisticky orientovanej prevýchove v reedukačných domovoch a školách je orientovanie učiteľov na poskytovanie pozitívnej

pomoci, na zvyšovanie sebaúcty žiakov, čo má význam pre vytváranie kladnej klímy v triede. Medzi ďalšie zložky, ktoré vytvárajú kladnú klímu v triede, patrí atmosféra dôvery, pocit príslušnosti ku kolektívu, zaangažovanie žiakov do rozhodovania, učiteľova vierohodnosť, jasné očakávania výsledkov učenia, spravodlivosť a slušnosť v spolupráci (Walsh, 1996).

Významným komponentom vytvárania vzťahov učiteľa k žiakom a naopak je hodnotenie. Prečo učiteľ hodnotí, aké ciele sleduje? Hodnotenie má byť spätnou väzbou pre učiteľa, pre žiaka, má žiaka motivovať a umožňuje posúdiť jeho pripravenosť pre ďalšie učenie (Kyriacou, 1996).

V reedukačnom procese je klasifikácia ako jedna z foriem hodnotenia menej prísna ako v tradičných školách. Pozitívna klasifikácia pri splnení jednoduchej úlohy má v adaptačnej fáze učňa na nové podmienky viac motivačný charakter. Má napomôcť zvyšovať sebavedomie, motivovať ho pre školskú prácu. Ak je to učeň, ktorý bol do domova umiestnený aj z dôvodu záškoláctva, pozitívnym hodnotením a klasifikáciou ho učiteľ motivuje k zozbieraniu vnútorných síl potrebných na doplnenie zameškaného učiva. Nadmerné zdôrazňovanie klasifikácie však vedie k deformácii hodnôt učňov, a to tým, že sa výkonnosť dáva na prvé miesto (Hrabal, 2002) a vedie k nezdravej súťaživosti v triede. Ako vieme, takáto nezdravá súťaživosť negatívne ovplyvňuje vytváranie pozitívnej sociálnej klímy. Zisťovanie a ovplyvňovanie klímy v reedukačnom procese je jedným zo základných úloh učiteľa.

Netreba zabúdať na školu, ktorá má svoju klímu odrážajúcu sa v klíme učiteľského zboru a v klímach jednotlivých tried. V školách, ktoré sú interpersonálne neosobné a preľudnené, ktoré majú nízke nároky na študentov a je v nich slabá komunikácia, sa vytvára negatívna klíma, ktorá prispieva ku kriminálnemu správaniu žiakov (Goge-Berliner, 1988). Kuperminc (In Glover, Coleman, 2005) vo svojom výskume došiel k objavu, že pozitívne znaky fyzického, spoločenského prostredia alebo klímy nabádajú k otvorenejším priateľským vzťahom, čo má za následok zníženie agresie a osobnostne depresívneho správania.

Cieľ výskumu, hypotéza

Naším cieľom je analyzovať sociálnu klímu školskej triedy u učňov stredných odborných učilíšť pri reedukačnom domove pre mládež (ďalej ako RDM).

Vychádzajúc z cieľa sme si stanovili alternatívnu hypotézu: Existuje štatistická významnosť v hodnotení preferovanej a aktuálnej sociálnej klímy triedy u učňov stredných odborných učilíšť pri reedukačných domovoch pre mládež aj u učňov stredných odborných učilíšť bežného typu.

Charakteristika súborov

Výberový súbor tvorí 60 učníc stredného odborného učilišťa pri RDM v Spišskom Hrhove a Zlatých Moravciach a 60 učňov Stredného odborného učilišťa pri RDM v Hlohovci a Tornali. Priemerný vek respondentov je 17,5 rokov. Podľa psychologického vyšetrenia intelektuálne schopnosti u všetkých respondentov sa pohybujú v pásme priemeru.

Kontrolný súbor tvorí 120 učňov a učníc, ktorí navštevujú stredné odborné učilišťa bežného typu. Priemerný vek respondentov je 16,5 rokov.

Použitá metóda

Na zodpovedanie výskumného cieľa sme použili dotazník sociálnej klímy triedy: „škála prostredia triedy“ (CES) v preferovanej (P) a aktuálnej (A) forme.

Autormi dotazníka sociálnej klímy CES (Classroom Environment Scale) verzie z roku 1986 sú austrálski vedci Fraser a Fisher. Do českého jazyka preložil a upravil Jan Lašek (1990–1991, s. 176, 2001, s. 128–131). Obsahuje 24 položiek, ktorými sa skúma týchto 6 premenných klímy:

1. angažovanosť žiaka, jeho zaujatie školskou prácou (položky č. 1, 7, 13, 19);
2. vzťahy medzi žiakmi v triede (položky č. 2, 8, 14, 20)
3. učiteľova pomoc a podpora (položky č. 3, 9, 15, 21)
4. orientácia žiakov na úlohy (položky č. 4, 10, 16, 22)
5. poriadok a organizovanosť (položky č. 5, 11, 17, 23)
6. jasnosť pravidiel (položky č. 6, 12, 18, 24).

Respondent reaguje na každú položku odpoveďou Áno alebo Nie. Za odpoveď Áno získava 3 body, za odpoveď Nie 1 bod a u položiek označených R je to naopak. Pri nevyplnenej alebo chybné vyplnenej odpovedi získava 2 body. Body sa sčítajú pre každú zo 6 premenných zvlášť, pričom respondent môže získať v jednom dotazníku minimálne 4 body, maximálne 12 bodov a priemerne 8 bodov. Dotazník bol zadaný respondentom najprv v preferovanej forme a s odstupom troch mesiacov v aktuálnej forme. Dotazník v oboch formách sme preložili do slovenského jazyka.

Celkový počet 240 respondentov oboch súborov hodnotilo preferovanú a aktuálnu sociálnu klímu vytváranú učiteľom na vyučovacej hodine matematiky a slovenského jazyka a literatúry. Problém, ktorý sme si stanovili, je najmä v oblasti poznania a rozlíšenia špecifik vnímania klímy triedy. Problém spočíva v tom, či učni stredných odborných učilíšť pri RDM vnímajú sociálnu klímu

triedy inak ako uční stredných odborných učilíšť bežného typu, a ak ju vnímajú inak, či ich vnímanie je negatívne, alebo pozitívne. Za pozitívne považujeme, ak hodnotia preferovanú a aktuálnu sociálnu klímu triedy nadpriemerne, to znamená, že bodové ohodnotenie v niektorej z kategórií je vyššie ako 17 bodov. Za priemerné hodnotenie sociálnej klímy považujeme hodnotenie v rozmedzí bodového hodnotenia 16–17 bodov.

Alternatívna hypotéza, ktorú chceme verifikovať, spočíva v tom, že budú rozdiely medzi hodnotením preferovanej a aktuálnej sociálnej klímy, a to ako u učňov stredných odborných učilíšť pri RDM, tak aj u učňov stredných odborných učilíšť bežného typu. Predpokladáme, že aktuálne vnímanie sociálnej klímy triedy sa bude líšiť od preferovanej sociálnej klímy minimálne v jednej zo šiestich premenných dotazníka CES, a to v oboch výskumných súboroch.

Od oboch výskumných súborov sme zozbierali 480 dotazníkov CES v aktuálnej forme a 480 dotazníkov CES v preferovanej forme. Minimálny počet bodov, ktoré môže respondent dosiahnuť, je 8 bodov, maximálne je to 24 bodov. Hranica priemeru je 16 bodov.

V konkretizácii hypotézy pre jej empirické overovanie sme sledovali, ktoré premenné sú štatisticky významné. Ďalej sme porovnávali priemery všetkých významne premenných.

Na verifikovanie štatistickej významnosti sme použili t-test párový. Aby sme mohli hypotézu potvrdiť, požadujeme, aby sa aspoň v jednej premennej potvrdila štatistická významnosť medzi dvoma nezávisle premennými u respondentov výberového súboru aj kontrolného súboru.

Rozdiely vo vnímaní aktuálnej a preferovanej sociálnej klímy triedy u učňov stredných odborných učilíšť pri reedukačných domovoch pre mládež

Od výskumného súboru, tj. 120 respondentov, sme zozbierali 240 dotazníkov CES v preferovanej forme a 240 dotazníkov CES v aktuálnej forme.

Tabuľka 1 ukazuje významnosť, resp. nevýznamnosť párového porovnávania preferovanej a aktuálnej sociálnej klímy.

Tab. č. 1:

Výsledky a významnosť medzi preferovanou a aktuálnou sociálnou klímou triedy u učňov výberového súboru

Premenné	A. M.		S. D.		t-test p
	P	A	P	A	
1	18,85	15,99	2,80	3,15	0,000**
2	19,70	17,79	3,31	3,75	0,000**
3	19,09	17,53	3,14	4,48	0,002**
4	16,23	16,81	3,82	3,74	0,196
5	18,83	15,20	3,48	3,26	0,000**
6	19,55	19,14	3,55	4,10	0,398

* -p < 0,05; ** -p < 0,01

Legenda:

1 – angažovanosť učňov, ich zaujatie školskou prácou

2 – vzťahy medzi učňami v triede

3 – učiteľova pomoc a podpora

4 – orientácia učňa na úlohy

5 – poriadok a organizovanosť

6 – jasnosť pravidiel

A – aktuálna forma dotazníka CES

P – preferovaná forma dotazníka CES

A. M. – aritmetický priemer

S. D. – smerodajná odchýlka

Zistili sme, že pri hodnotení očakávanej sociálnej klímy triedy je ich očakávanie v piatich kategóriách nadpriemerné. Oproti tomu aktuálne hodnotenie sociálnej klímy je v piatich premenných horšie vzhľadom na očakávanie, pričom v dvoch premenných dosahujú až podpriemer.

Tieto všeobecné zistenia, majú túto štatisticky **významnú** podobu:

Učni stredných odborných učilíšť pri RDM v porovnaní s tým, ako očakávali, aktuálne vnímajú:

- zaujatie školskou prácou horšie a aj podpriemerne
- vzťahy so spolužiakmi nadpriemerne, ale horšie
- pomoc a podporu od učiteľa nadpriemerne, ale horšie
- poriadok a organizovanie vyučovacieho procesu podpriemerne a negatívne.

Zo šiestich sledovaných možností sa v štyroch prípadoch potvrdila významnosť.

Rozdiely vo vnímaní aktuálnej a preferovanej sociálnej klímy triedy u učňov stredných odborných učilišť bežného typu

Od kontrolného súboru 120 respondentov sme zozbierali 480 dotazníkov CES v preferovanej i aktuálnej forme.

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že respondenti kontrolného súboru majú v piatich premenných vyššie očakávania, ako je ich aktuálne vnímanie sociálnej klímy triedy.

Tabuľka 2 ukazuje priemery a rozdiely medzi preferovanou a aktuálnou sociálnou klímou.

Tab. č. 2:

Výsledky a významnosť medzi preferovanou a aktuálnou sociálnou klímou triedy u učňov stredných odborných učilišť bežného typu

Premenné	A. M.		S. D.		t-test p
	P	A	P	A	
1	18,68	16,68	2,71	3,26	0,000**
2	19,87	16,90	3,03	3,81	0,000**
3	20,39	15,51	2,88	4,05	0,000**
4	15,54	16,36	3,76	3,56	0,068
5	20,35	14,35	3,05	3,10	0,000**
6	20,09	18,99	3,42	3,58	0,009**

* -p < 0,05; ** -p < 0,01

Legenda:

1 - angažovanosť učňov, ich zaujatie školskou prácou

2 - vzťahy medzi učňami v triede

3 - učiteľova pomoc a podpora

4 - orientácia učňa na úlohy

5 - poriadok a organizovanosť

6 - jasnosť pravidiel

A - aktuálna forma dotazníka CES

P - preferovaná forma dotazníka CES

A. M. - aritmetický priemer

S. D. - smerodajná odchýlka

Z tabuľky vyplýva, že respondenti kontrolného súboru **významne** aktuálne:

- priemerne a horšie hodnotia zaujatie školskou prácou, ako ju očakávajú
- priemerne a negatívnejšie vnímajú vzťahy so spolužiakmi, ako ich očakávali
- podpriemerne a negatívne vnímajú pomoc a podporu učiteľa, ako ju nadpriemerne očakávali
- podpriemerne a negatívne vnímajú poriadok a organizovanie vyučovacieho procesu, ako ho očakávali
- nadpriemerne, ale horšie hodnotia jasnosť a dôslednosť v dodržiavaní pravidiel, ako ich očakávali.

Potvrdenie alebo nepotvrdenie hypotézy v jednotlivých premenných má rovnakú váhu, pretože za rozhodujúce považujeme nadpriemerné, priemerné i podpriemerné hodnotenie sociálnej klímy v triede.

Alternatívna hypotéza spočívajúca v tom, že budú rozdiely v hodnotení očakávanej a aktuálnej sociálnej klímy u učňov stredných odborných učilišť pri RDM aj u učňov stredných odborných učilišť bežného typu, sa minimálne v jednej premennej potvrdila.

Závery výskumu

Alternatívna hypotéza predpokladala, že budú rozdiely medzi hodnotením preferovanej a aktuálnej sociálnej klímy, a to u respondentov výberového aj kontrolného súboru.

Vo výberovom súbore je medzi hodnotením preferovanej a aktuálnej sociálnej klímy štatistická významnosť v štyroch premenných. *Respondenti aktuálne vnímajú podpriemerne zaujatie školskou prácou, poriadok a organizovanie vyučovacieho procesu. Vzťahy so spolužiakmi, pomoc učiteľa vnímajú nadpriemerne, ale horšie, ako očakávali.*

Medzi preferovanou a aktuálnou formou sociálnej klímy triedy u respondentov kontrolného súboru je štatistická významnosť v piatich premenných. Zistili sme, že respondenti vnímajú priemerne zaujatie školskou prácou, vzťahy so spolužiakmi. Nadpriemerne hodnotia zrozumiteľnosť pravidiel správania sa. Podpriemerne vnímajú učiteľovu pomoc a poriadok vo vyučovacom procese.

Štatistická významnosť sa potvrdila v deviatich premenných z dvanástich možných sledovaní, čo považujeme za potvrdenie hypotézy.

Za dôležité pozitívne zistenie našej práce pokladáme to, že učni majú nadpriemerné očakávania vo všetkých šiestich kategóriách sociálnej klímy, ako je

ich aktuálne hodnotenie. Možno tiež povedať, že pri hodnotení preferovanej a aktuálnej sociálnej klímy sa uplatňovali individuálne zvláštnosti učňov, o čom svedčia relatívne veľké štandardné odchýlky premenných.

Výsledky našej práce sa dajú využiť v oblastiach reedukácie v podmienkach RDM nasledovne:

Dotazníky majú diagnostickú výpovednú hodnotu a umožňujú učiteľovi poznať vzťahy v triede, úroveň organizovania vyučovacieho procesu, náročnosť učiva z pohľadu učňov.

Výsledky môžu učitelia využiť na získanie informácií o svojom prístupe k učňom a možnosťou korigovať svoje správanie. Pri navodení zmeny vlastného správania môže učiteľ postupovať podľa týchto krokov (Peck, 1994):

- definuj správanie, ktoré chceš zmeniť
- sleduj príčiny, prejavy a následky svojho správania
- posilňuj želané správanie
- pri navodzovaní zmeny správania buď dôsledný.

Pri budovaní humanistického vzťahu k učňom musíme rešpektovať štyri princípy systému P – C – E (Person Centred Education) autora Carla Rogersa (In Zelina, 2000). Ide o princíp kongruencie, akceptácie, empatie a autoevaluácie:

Dosiahnuť pozitívne zmeny v sociálnej klíme triedy aj pomocou nových foriem vyučovania (Čáp, 1997), ako je programové a problémové vyučovanie.

Rešpektovať individuálne osobitosti každého učňa a vypracovať pre neho individuálny plán práce, aby sa čo v najkratšom čase vyrovnal s vedomostnými nedostatkami (Tisovičová, 2004).

Pravidelne po skončení vyučovania usporadúvať v triede neformálne „triedne stretnutia“, ktorých cieľom by bolo ventilovanie osobných ťažkostí a problémov.

Využiť videozáznamy vyučovacích hodín na sebareflexiu učiteľa a učňov.

Literatúra

BENDL, S. *Kázeňské problémy ve škole*. Praha : Triton, 2004.

ISBN 80-7254-453-5.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha : Univerzita Karlova, 1997.

ISBN 80-7066-534-3.

FURMAN, A. Klima v škole. In *Pedagogické rozhľady*, Banská Bystrica : Metodické centrum, 1997/1998, roč. 6, č. 2, s. 1–4. ISSN 1335-0404.

- GAVORA, P. *Učiteľ a žiaci v komunikácii*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003. ISBN 80-223-1716-0.
- GOGE, N. L. – BERLINER, D. C. *Educational psychology*. New York : Fourth Edition, 1988. ISBN 0-395-35766-7.
- GLOVER, D. – COLEMAN, M. School Culture, Climate and Ethos : interchangeable or distinctive concepts? In *Journal of In-service Education*, 2005. r. 31, č. 2, p. 251–271. ISSN 1368-4587.
- GRECMANOVÁ, H. Klima súčasné školy. In CHRÁSKA, M. – TOMANOVÁ, D. – HOLOUŠOVÁ, D. et al. *Klima súčasné české školy*, sborník príspevků z 11. konferencie ČPdS. Brno : Konvoj, 2003. s. 227–234. ISBN 80-7203-064-5.
- GRUNEBERG, M. – WALL, T. *Social Psychology and Organizational Behaviour*. U. S. John Wiley Sons Ltd., 1984. ISBN 0-471-10326-8.
- HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha : Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0436-1.
- KACÁNI, V. a kol. *Základy učiteľskej psychológie*. Bratislava : SPN, 1999. ISBN 80-08-0283-0.
- KOLLÁRIK, T. Koncepcia a meranie sociálnej atmosféry v triede. In *Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, Bratislava, 1999. roč. 37, s. 53–60. ISBN 80-223-1301-7.
- KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-965-8.
- LAŠEK, J. *Psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2001.
- LOVAŠ, L. Malé sociálne skupiny. In VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*, Praha : ISV, 1997. ISBN 80-85866-20-X.
- MAREŠ, J. – KRÍVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno : CDV MU, 1995.
- PECK, M. *Behavior Management: nepublikovaná prednáška*. Boston College. USA, 1994.
- STANKOWSKI, A. *Etopédie*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7042-257-2.
- VÍZAL, F. *Pedagogická a sociální psychologie pro studující učitelství*. Praha : SPN, 1988. TISOVIČOVÁ, A. Špecifické poslanie učiteľa v škole pri reedukačnom zariadení. In VAŠEK, Š. et al. *Aktuálne problémy špeciálnej pedagogiky z aspektu interdisciplinárneho prístupu*, Bratislava : Sapiaenta, 2004. s. 7–23. ISBN 80-969112-6-0.

WALSH, K. B. et al. *Creating child - centered classrooms*, Washington, D. C. :
Open Society Fund/Children's Resowcer International, 1997.
ISBN 80-968292-1-1.

ZELINA, M. *Alternatívne školstvo*. Bratislava : IRIS, 2000.
ISBN 80-88778-98-0.

FURMAN, A. Klíma v škole a školskej triede. *Školský psychológ*. (on-line),
1998. roč. 8, č. 3/4. [cit. 2003-11-24]. Dostupné na www:
http://www.lfhk.cuni.cz/mares/sp/casopis/98/clanky/furman_sb.htm

Mgr. Jarmila Žolnová, Ph.D.
katedra špeciálnej pedagogiky
PdF PU v Prešove
e-mail: zolnovaj@unipo.sk